

- отримати дієвий механізм захисту українських експортерів від ризику неплатежів їх партнерів;
- отримати більше можливостей для вирівнювання торговельного балансу країни;
- надати значну підтримку українським банкам і розширити сферу банківських послуг;
- покращити доступ до дешевих довгострокових фінансових ресурсів.

Література

1. Бойко Є. Експортне кредитне агентство, як складова державного управління в підвищенні експорту / Є. Бойко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NacGosp/2010/Boyko_EO.pdf
2. Верховна Рада пропонує створити експортно-кредитне агентство для підтримки експортних операцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rbc.ua/rus/newslne/show/vr-predlagaet-sozdat-eksportno-kreditnogo-agentstvadya-20122011135600>
3. Савицький О. Обсяги німецького експорту до України зростають завдяки кредитним гарантіям уряду / О. Савицький // Українська правда. – 15 листопада 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/inozmi/deutsche-welle/2012/11/15/6977559/>
4. Торгове фінансування в Україні : запитання та відповіді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.avellum.com/_files/2.12080915271438.Торгове%20фінансування.pdf
5. Курищук В.В. Банківське кредитування експортної діяльності в Україні : автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / В.В. Курищук. – К., 2010. – 22 с.
6. Нові ризики глобалізації – інший підхід до оцінки ризиків країн // IB Observer – 2011. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ibcontacts.com.ua>
7. Мовчан В. Політика сприяння експорту в Україні після адміністративної реформи [аналітичний звіт] / В. Мовчан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.undp.org.ua/files/ua_61498Adminreform_and_export_promotion-report_Ed_181212.pdf
8. Ярошенко С. Розвиток торгового фінансування : необхідність створення експортного кредитного агентства в Україні / С. Ярошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conferences.neasmo.org.ua/node/832>

Г.Б. Пекна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту ЗЕД та логістики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

Розвиток транзитного потенціалу в системі забезпечення енергетичної безпеки України

У статті проаналізовано сучасний стан забезпечення енергоресурсами країни. Розглянуто шляхи диверсифікації транспортування енергоресурсів як спосіб зменшення енергетичної залежності.

В статтє проанализировано современное состояние обеспечения энергоресурсами страны. Рассмотрены пути диверсификации транспортировки энергоресурсов как способ уменьшения энергетической зависимости.

The article analyzes the current state of energy sources of the country. The diversification ways of energy sources transportation as a way of decrease energy dependence are considered.

Ключові слова: енергетична безпека, енерготранзитний потенціал, паливно-енергетичні ресурси, енергозабезпечення, енергетична залежність.

Постановка проблеми

Енергетика є головною стратегічною передумовою розвитку економіки, оскільки забезпечення економіки будь-якої країни світу енергоносіями є одним із важливих чинників енергетичної безпеки. Особливо це стосується тих держав, запаси нафти та газу яких недостатні для задоволення потреб національної економіки. Ураховуючи те, що Україна є імпортером і транзитером енергетичних ресурсів, особливого значення набуває питання розвитку енерготранспортного потенціалу країни та забезпечення її енергетичної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Серед вагомих наукових досліджень з питань транзитного потенціалу України можна виокремити праці Д. Прейгера [1; 2]. Значний внесок у дослідження проблем оцінки та шляхів забезпечення енергетичної безпеки зробили вітчизняні вчені А. Гальчинський, В. Геєць [3; 4]. У останніх дослідженнях А. Семеновського увага приділяється вдосконаленню правового забезпечення енергетичного потенціалу України [5].

Чимало питань забезпечення енергетичної безпеки держави в контексті розвитку енерготранзитного потенціалу залишаються в стані розроблення.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

У проблемі забезпечення енергетичної безпеки країни важливе місце займає питання залежності України від імпортного палива. Існує декілька способів зменшення енергетичної залежності. Пошук нових енерготранзитних шляхів імпорту енергетичних ресурсів є актуальною проблемою.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз сучасного стану забезпечення енергоресурсами країни та можливостей диверсифікації транспортування нафти і газу як способу зменшення енергетичної залежності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Енергетична сфера є найбільш важливою складовою економіки України. Водночас енергетична безпека залишається однією з найслабших складових національної безпеки нашої держави. Це зумовлено в першу чергу тим, що Україна належить до енергодефіцитних країн, що задовольняють свої потреби в паливно-енергетичних ресурсах (ПЕР) менш ніж на 50%. Потреба держави в нафті та продуктах її переробки на сьогодні становить 22 млн. т. Власний видобуток задовольняє потреби національної економіки лише на 20%. Решта сировини імпортується з Росії та Казахстану, надходячи на українські нафтопереробні заводи системою трубопроводів через територію РФ [6].

Варто зазначити, як показує світова практика, отримання енергоносіїв обсягом понад 30% (в Україні – 58,8%) з одного джерела з точки зору забезпечення надійного постачання енергоносіїв і можливості економічного та політичного тиску на країну вже несе загрозу втрати енергетичної незалежності. У справі забезпечення енергетичної безпеки України велике значення мають відносини стратегічного партнерства з Росією. Остання на сьогодні зберігає лідируючі позиції на європейському газовому ринку, є одним із крупних постачальників нафти на світовий ринок. За рахунок російських енергоносіїв задовольняється 100% потреб України в ядерному паливі, близько 2/3 потреб у сирій нафті та близько 1/2 – у природному газі. Обсяг імпорту з

країн СНД з Росії становить 69,17% загального обсягу, із Туркменістану – 26,44% [2].

Ризики зростання залежності країн від імпорту нафти зумовлені насамперед такими чинниками, як виснаження запасів власних родовищ і падіння обсягів видобутку на них; можливість призупинення імпортованих поставок нафти внаслідок аварій на транспортних системах, зміна військово-політичної ситуації в регіонах видобутку сировини; істотні коливання ціни на нафту на світових ринках [4].

Для України стратегічно важливим у контексті забезпечення достатнього рівня національної безпеки та окремих її складових – економічної та енергетичної, є питання зменшення монопольної залежності в постачанні енергоресурсів ззовні, перш за все з Росії. Так, питання пошуку нових постачальників енергоресурсів в Україну з метою зменшення залежності від зовнішніх поставок стає особливо актуальним.

Ураховуючи те, що Україна має унікальне географічне розташування як транзитна держава та територіально знаходиться на шляху значних енерготранзитних потоків, розвиток транзитного потенціалу України є одним із пріоритетних завдань економіки, адже це передумова економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності не тільки транспорту, а й усієї економіки. Території, через які налагоджено або налагоджуються перевезення вуглеводневих ресурсів із країн Євразійського простору до Європи, називають енергетичним транзитним простором [6].

Україна зайняла певну нішу у світовому транзитному бізнесі: починаючи з 1992 р., підписано 142 міжнародні угоди, що визначають співпрацю з транспортниками понад 80 країн світу. За даними НАК «Нафтогаз України», саме з території нашої держави розпочалися перші у світі експортні поставки природного газу: до Польщі – з 1944 р., Чехословаччини – з 1967 р., пізніше – до Австрії [7].

Переміщення вуглеводнів нині здійснюють переважно за двома глобальними маршрутами: з Росії (залучаючи також ресурси Казахстану, Азербайджану, Туркменістану, Узбекистану) до європейських країн територією України, Білорусі та Балтійських держав; з Росії, Азербайджану (долучаються Казахстан, Туркменістан, Узбекистан), Ірану, Іраку до Туреччини, а звідти до країн Європи [8].

Транспортування енергоресурсів приносить транзитним державам вагомий прибуток, тому вони є об'єктом конкурентної боротьби за диверсифікацію джерел і шляхів надходження імпортованих вуглеводів, щоб зменшити свою енергетичну залежність від Росії, та розширення власного транзитного потенціалу через організацію нових маршрутів постачання паливно-енергетичних ресурсів до Європи власною територією.

Саме тому питання проблеми підвищення енерготранзитного потенціалу України в системі забезпечення енергетичної безпеки підвищується, становить значний інтерес не тільки для видобувних країн і споживачів, а й для держав транзитної зони, до яких належить Україна.

Споживання нафтопродуктів у нашій державі у січні 2012 р. збільшилося на 0,2% (на 1,5 тис. т) – до 700,4 тис. т. У тому числі, споживання бензину знизилося на 3,6% – до 295,6 тис. т, мазуту – на 28,9%, до 56,4 тис. т, натомість споживання дизельного пального збільшилося на 11,3% – до 348,4 тис. т. За даними міністерства, споживання вугілля в Україні в січні 2012 р. збільшилося на 1,5% (на 71,8 тис. т) порівняно з січнем 2011 р. – до 4 млн. 776,5 тис. т. Україна у 2010 р. спожила 57,6 млрд. куб. м природного газу, у 2009 р. – 51,9 млрд. куб. м, у

2008 р. – 66,3 млрд. куб. м, у 2007 р. – 69,9 млрд. куб. м, у 2006 – 73,9 млрд. куб. м, у 2005 р. – 76,4 млрд. куб. м [9].

За прогнозами експертів, збільшення світового споживання енергоресурсів у середньому становитиме 2,1% на рік. Згідно з прогнозами Департаменту енергетики США (DOE), Комісії Євросоюзу та Міжнародного енергетичного агентства (International Energy Agency – IEA) споживання енергоресурсів у світі до 2030 р. зросте більш як на 60%. У результаті планується підвищити використання енергоресурсів з 9 млрд. т нафтового еквівалента (н. е.) до 15-18 млрд. т н. е. у 2030 році. Прогнозне споживання природного газу у світі до 2030 р. зросте майже удвічі та становитиме 5 трлн куб. м на рік. За оцінками компанії «BP» і дослідженнями «USGS_2000», нині обсяг видобутку голубого палива дорівнює 2,53 трлн. куб. м за існуючих запасів 156 трлн. куб. м [10].

До 2000 р. обсяги транспортування нафти трубопровідною системою України залишалися стабільними, на рівні 64 млн. т. на рік, у тому числі транзитом на експорт до 56 млн. т. нафти. У 2011 р. транспортовано 25,2 млн. т нафти, у тому числі транзитом 17,8 млн. т, на нафтопереробні заводи, розташовані на території нашої країни, поставлено 7,4 млн. т [10].

Обсяги транспортування нафти територією України поступово скорочуються: якщо у 2009 р. транспортували 38,5 млн. т нафти, то у 2011 р. цей обсяг зменшився на 20,7 млн. т і становив 17,8 млн. т. Така тенденція є негативною, тому необхідно використовувати нафтопроводи на повну потужність шляхом укладання угод з іншими державами щодо транспортування нафти. Як повідомляє прес-служба ПАТ «Укртрансгаз» [12], За підсумками 2012 р. Україна зменшила транзит газу до країн Західної Європи на 19,7% – до 81 млрд. 183,14 млн. куб. м. Усього за 12 місяців 2012 р. зменшила транзит газу на 14,68% – до 133 млрд. 908,82 куб. м. Україна за 4 місяці 2013 р. зменшила транзит газу до країн Західної Європи на 18,17% – до 26 млрд. 180,38 млн. куб. м.

Наша країна має розвинену систему транспортування та переробки нафти, але завантаження нафтотранспортних магістралей становить 35%. Резерв пропускної спроможності становить 5-6 млн. т нафти на рік. Зниження транзиту російського газу територією України пов'язане із запуском транзитних потужностей в обхід нашої держави. Росія вже запустила газопровід «Північний потік», у 2015 р. розпочнеться будівництво «Південного потоку». Ці газопроводи в РФ розглядають як одну з можливостей зменшення значення української ГТС у постачанні газу європейським споживачам.

Географічне розташування України дає можливість задіяти різноманітні джерела постачання нафти незалежними шляхами як у регіон, так через регіон і в Європу з Азербайджану, Казахстану, Туркменістану, при цьому суттєво посиливши роль держави-транзитера між нафтовидобувними регіонами країн каспійського регіону та важливими ринками збуту в Європі [12].

Магістральні нафтопроводи України забезпечують поставки нафти з Росії та Казахстану на нафтопереробні заводи нашої держави та прокачування її на експорт до країн Центральної та Західної Європи.

Ураховуючи зростання попиту на імпорт природного газу в європейських країнах, можна очікувати істотного збільшення його експорту з Російської Федерації та країн Каспійського регіону. Роль України в забезпеченні цього експорту залишається значною. Слід вказати, що для країн ЄС привабливими в Україні є не лише можливості магістральних газопроводів, а й українські підземні газосховища загальною ємністю 30 млрд. куб. м. На їхній базі можна було б створити євросховища, що суттєво підвищило б надійність транспортування газу [13].

Серед об'єктів глобальної енергетичної політики все більш виразно виділяється Каспійсько-Чорноморський регіон, що охоплює значну частину території європейсько-азіатського континенту. Цей регіон, у якому розташовані країни-члени ГУАМ, залишається територією, де зустрічаються Схід і Захід, проходять традиційні та нові міжнародні транспортні коридори, функціонують трансконтинентальні газо- і нафтопроводи, де прокладають нові магістралі, формується потужний потік енергетичних ресурсів, необхідний для інтенсифікації економічного розвитку як країн цього регіону, так і європейських та інших держав, куди ці потоки направляються. Саме в Каспійсько-Чорноморському регіоні втілюється в життя глобальна енергетична політика на євразійському континенті, що дедалі більше впливає на розвиток світових економічних і політичних процесів. У формуванні та становленні цієї політики все активнішу роль (поряд із США, країнами ЄС, Росією, Іраном, Туреччиною, Китаєм і Японією) відіграють такі пострадянські республіки, як Азербайджан, Казахстан, Туркменістан, Україна, Грузія та Молдова [1].

Одним із найбільш перспективних проектів диверсифікації транспортування каспійської нафти до Європи є проект створення Євразійського нафтотранспортного коридору територією України в напрямі Польщі (нафтопровід «Одеса – Броди – Плоцьк – Гданськ»). У 2002 р. завершилося спорудження 674-кілометрового нафтопроводу української частини ЄАНТК «Одеса – Броди». Цей маршрут дає змогу прокачувати до 14 млн. т нафти в напрямі західного кордону України.

Український маршрут із 2004 р. використовує компанія «ТНК-ВР» для прокачування російської нафти, що транспортується нафтопроводом «Дружба» в реверсному режимі з Бродів до Одеси. У 2007 р. цю угоду було подовжено ще на три роки. Україна, Польща, Азербайджан, Грузія та Литва спільно добувають цей нафтопровід територією Польщі до Плоцька та Гданська. Будівництво відрізка нафтопроводу «Броди – Плоцьк» дасть змогу збільшити пропускну спроможність нафтопроводу «Одеса – Броди» до 45 млн. т на рік. Реалізація маршруту транспортування каспійської нафти «Баку – Супса – Одеса – Броди – Європа» зможе вирішити не тільки проблему зменшення транспортування нафти через протоки Босфор і Дарданелли, а й забезпечити вихід сировини на ринки Центральної та частково Північної Європи [14].

Успішна реалізація проекту ЄАНТК може зменшити політичні та економічні наслідки нафтової залежності України через заміщення російської

нафти каспійською. Це дасть змогу зменшити імпорт нафти з Росії на 25-30% і підвищити завантаженість НПЗ. Нафтопровід «Одеса – Броди» здатен забезпечити поставки на два західноукраїнських НПЗ і НПЗ країн Центральної та Західної Європи якіснішої, порівняно з російською, каспійської нафти та сприятиме підвищенню ефективності ПЕК і енергетичної безпеки ЄС та України.

Отже, потенційними країнами-імпортерами нафти в Україну, крім Росії, слід вважати Казахстан, Азербайджан, Туркменістан, Іран, а також Ірак, Саудівську Аравію, Лівію, Алжир. Більшість із цих країн мають значні експортні можливості, які можуть задовольнити потреби України.

Згідно з положеннями нової Енергетичної стратегії Європейського Союзу, одним із найбільш пріоритетних для ЄС проектів визначено будівництво газопроводу «Набукко». Цей газопровід може бути першим, що постачатиме газ неросійського походження до Східної Європи. Проект «Набукко» повинен стати продовженням газопроводу «Баку – Угорщина». Потенційні постачальники природного газу, що транспортуватиметься з використанням газопрово-

ду «Набукко», – Іран, Азербайджан, Казахстан, Туркменістан, Єгипет, Ірак і Сирія.

Проект «Набукко» повинен стати продовженням газопроводу «Баку – Тбілісі – Ерзурум» і конкурентом «Південного потоку». Він передбачає транспортування природного газу з країн Близького Сходу та Каспійського регіону до Австрії територією Туреччини, Болгарії, Румунії та Угорщини. Для виконання проекту, у якому беруть участь німецька RWE, австрійська OMV, турецька Botas, румунська Transgaz, болгарська Bulgargaz та угорська MOL, у червні 2004 р. було створено спеціалізовану компанію «Nabucco Gas Pipeline International Ltd» [15].

Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» розпочала переговорний процес із членами консорціуму «Nabucco Gas Pipeline International Ltd» щодо визначення формату приєднання України до європейського газотранспортного проекту «Набукко». Спеціально створена в НАК «Нафтогаз України» робоча група здійснює організаційні заходи щодо налагодження співпраці з іншими учасниками проекту та входження НАК «Нафтогаз України» до газотранспортного проекту «Набукко». Другу гілку цього газопроводу називають «Білий потік». Його завдання – спрямувати газові потоки через Азербайджан у грузинський порт Супса, а потім дном Чорного моря до України, звідти – до країн Європейського Союзу.

Із 5-мільярдного фонду відновлення економіки Євросоюзу, що сповільнює оберти через кризу, більшу частину все ж пропонують витратити на енергетику. Мартін Ржіман, Міністр промисловості Чехії, що нині головує в ЄС, зазначає, що «переважна частина (фонду відновлення), тобто 3,75 млрд. євро повинні призначатися саме для енергетичних проектів» [16].

Таким чином, у енергетичній політиці в Чорноморсько-Каспійському регіоні Україна повинна послідовно обстоювати свої національні інтереси, намагаючись уникати ускладнень у відносинах із конкуруючими між собою основними центрами сили (РФ, США, ЄС) і прагнути до максимально можливого рівня співпраці з ними. Підтримуючи збалансовані відносини з усіма основними гравцями в регіоні, найбільшу увагу Україна повинна приділяти співпраці з Європейським Союзом, оскільки всі енергетичні проекти, реалізація яких може забезпечити Україні певний рівень диверсифікації джерел енергоносіїв як спосіб зменшення енергетичної залежності.

Висновки

Україна відноситься до енергозалежних країн світу. Значний рівень її залежності від імпорту енергоносіїв, особливо монопольного імпорту природного газу та нафти, значний рівень їх споживання в країні обумовлюють незадовільний стан енергетичної безпеки держави. Україна має потужний енерготранзитний потенціал, який повинен стати стратегічним орієнтиром розвитку нафтогазового комплексу для зменшення енергетичної залежності та забезпечення національних інтересів. Існуючі транзитні системи газо- і нафтопроводів та їх подальший розвиток є важливим фактором надійності та безпеки енергозабезпечення.

Наявність потужних транспортних енергосистем дає змогу Україні більш надійно організувати імпорт енергоносіїв, у якому необхідно мати важелі впливу в обстоюванні власних інтересів, протистояти тиску монопольних постачальників енергоресурсів і підвищувати рівень енергетичної безпеки.

Література

1. *Прейгер Д.* Транспортна інфраструктура України : стан і проблеми / Д. Прейгер // Економіка України. – 2011. – № 5. – С. 23-31.

2. *Прейгер Д.* Стратегічні запаси енергоресурсів у системі забезпечення енергетичної безпеки держави / Д.К. Прейгер, В.В. Мухін // Стратегічні пріоритети. – 2012 р. – 2 (23). – С. 92-97.
3. *Гальчинський А.С.* Україна на перехресті геополітичних інтересів / А.С. Гальчинський. – К., 2002.
4. *Гесць В.М.* Питання взаємопов'язаного розвитку економіки та енергетики України / В.М. Гесць // Вісник НАН України. – 2006. – № 2. – С. 7-11.
5. *Семеновський А.І.* Удосконалення правового забезпечення державної політики енергетичної безпеки // Стратегічні пріоритети. – 2012. – 2 (23). – С. 15-21.
6. *Виклики для енергетичної безпеки України. Сучасний стан – 2010. Аналітична записка [Електронний ресурс].* – Режим доступу : asos.org/wp-content/archive/Energy_Strategy_UKR.pdf
7. *Новицький В.* Економічні ресурси цивілізаційного розвитку : навчальний посібник / В. Новицький. – К. : НАУ, 2004. – 268 с.
8. *Новікова А.М.* Методологічні основи розвитку транзитного потенціалу України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.07.04 / Національний авіаційний ун-т. – К., 2004.
9. Статистична інформація за січень 2012 року. Міністерство палива та енергетики від 27 лютого 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/publish/article?art_id=218109&cat_id=35081
10. Енергетична стратегія України на період до 2030 року (Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/>
11. “Укртранснафта” скоротила обсяги транспортування нафти в січні 2012 р. на 8,7%. Прес-центр. Державне агентство України з управління державними корпоративними правами та майном від 12 лютого 2013 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: // http://pra.gov.ua/press_center/economic_news/29719/
12. Україна за січень-квітень зменшила транзит газу в Західну Європу на 18,2%. РБК Україна. Економіка від 14.05.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/ukraina-za-yanvar-aprel-umenshila-tranzit-gaza-v-zapadnuyu-14052013165200>
13. *Сухоруков А.І.* Національна економічна безпека : навчальний посібник / А.І. Сухоруков, С.З. Мошенський, О.М. Петрук ; за ред. А.І. Сухорукова. – Житомир : ПП «Рута», 2010. – 384 с.
14. *Павленко О.* Простір енергетичної безпеки / О. Павленко // Політика і час. – 2008. – № 7. – С. 22-29.
15. Енергетична Стратегія ЄС та її наслідки для України [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.ier.com.ua/files/publications/Policy.../PB_04_2011_ukr.pdf
16. Енергетична стратегія ЄС – це незалежність від російського газу [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1496740.html>

С.А. Філатов

кандидат технічних наук,

доцент кафедри менеджменту

*зовнішньоекономічної діяльності та логістики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

Агентська діяльність як подальший розвиток посередництва

Статтю присвячено особливостям агентської діяльності як складової торговельного посередництва в міжнародній торгівлі. Зроблено комплексний аналіз структури агентської угоди між підприємством-виробником і посередником. Визначено основні